

A CYBERBULLYING PROBLÉMÁJA MAGYARORSZÁGON

– Deák Dorottya –

Bevezetés

A technológia olyan eszköz, mely megkönnyíti az emberi életet, gyorsaságot és hatékonyságot biztosít a napi feladatok elvégzésében. Fejlődése számos pozitív eredményt hozott magával, de használatának negatív következményeivel is számolnunk kell (Cook, 2019). A közösségi média használatának drámai terjedése érinti a hagyományos társadalmi struktúrákat, az interperszonális kommunikáció nagy része a fizikai világról az online térre tevődik át. A közösségi médiakommunikáció pozitív hatásai mellett az online kommunikáció negatív célokra is felhasználható, az abúzus új formái jelentek meg, például az internetes zaklatás (Lowry et al., 2016). Az internet nyújtotta „arctalanság és névtelenség” egyre növekvő veszélyt jelent a tizenévesek számára, különös tekintettel a cyberbullyingra. Az időnként fellendülő kampányok és a gyilkossággal vagy öngyilkossággal végződő esetekről szóló hírek ellenére az internetes zaklatás tényei és statisztikái azt mutatják, hogy a probléma a közeljövőben nem szűnik meg (Cook, 2019). A kortárs bántalmazás összetett társadalmi jelenség, különösen az iskolákban, továbbá az interperszonális erőszak olyan formája, amely rövid és hosszú távú fizikai, érzelmi és szociális problémákat okozhat az áldozatok és a bántalmazók körében egyaránt (Vivolo et al., 2014; Cohen-Almagor, 2017; Samara, 2017).

Az internetes zaklatás az iskolában történő face-to-face interakcióval szemben súlyosabb károkat okozhat, mivel bármikor érintheti az áldozatot, gyorsan elérve egy széles közönséget. A technológia állandósítja az internetes zaklatás fenyegetéseit, hiszen az üzeneteket idővel újra elküldhetik és újra közzé tehetik. Gyakran az internetes zaklatás előzménye vagy kísérője az offline térben történő zaklatás. Az online vagy személyes zaklatás a gyermekek fontos problémája. Bár az arányok országoként különböznek, a jelenség elterjedt az egész világon, és a gyermekek jelentős hányadát érinti áldozatként, elkövetőként vagy szemlélődőként (Sankowski, 2017). A serdülők különösen kiszolgáltatottak, mivel nem képesek teljes mértékben megérteni a viselkedés és a következmények közötti kapcsolatot (Ang, 2015; Cohen-Almagor, 2017). A cyberbullying veszélyezteti a gyermekek egészségét, érzelmi jólétüket és a felnőttkort is érintő, hosszú távú következményekkel járhat. Online vagy személyesen, a zaklatás súlyos hatással van mind az áldozatra, mind az elkövetőre és a társadalom számára is magas költségekkel jár (Sankowski, 2017).

A COVID-19 vírus következményeként az iskolák fizikai jelenléttel járó működését korlátozták, az oktatás digitalizálódott, az emberek életvitele, kommunikációja

az online térbe tolódott el, ezáltal a fiatalok több időt töltenek az interneten, így jobban ki vannak téve a cyberbullying veszélyeinek, mint korábban.

A kutatási téma aktualitása

A cyberbullying jelenségének kutatása friss terület, így számos aspektusa még felderítetlen maradt. Az olyan publikált tanulmányok száma, melyek társadalmi és szocio-ökonómiai megközelítésben kitékintenek, vagy komplexen, fő témájként vizsgálják a fiatalok körében zajló digitális zaklatást befolyásoló családi, iskolai, közösségi, kulturális és társadalmi tényezőket, még elenyésző (Soares et al., 2017). Kutatásommal nem kívánom ezt a hiányt pótolni, de mindenképpen szeretnék hozzájárulni a problémakör feltérképezéséhez, az ismeretek bővítéséhez, a cyberbullying prevenció és intervenció lehetőségei hatékonyságának növeléséhez. Az eddigi kutatásokból tudható, hogy összefüggés van a hagyományos iskolai bántalmazás áldozati szerep kialakulása és az alacsonyabb szocio-ökonómiai státusz között (Tippett, Wolke, 2014). A cyberbullying során felvetődő kérdés, hogy a digitális eszközök és az internet elérése mennyire változtatja meg ezt a tendenciát az online zaklatás esetében. Valóban okoz-e az internethez való hozzáférés hátrányt és ez okozza-e az igazi hátrányt a fiatalok számára? Mennyire van

jelen a látencia a magasabb társadalmi státuszú családok gyermekei között zajló bántalmazások során? A kutatási eredmények jelentős mértékben hozzásegíthetnek egy sikeresebb és célorientáltabb intervenció és prevenció programkeret kifejlesztéséhez. Az eredmények által ezek a programok hatékonyabb komponensekkel gazdagodhatnak, melyek segítségével a cyberbullying visszaszorítása eredményesebbé válhat és így csökkenő tendenciát eredményezhet. A rövid és hosszú távú eredmények a negatív következmények mérséklődését hozhatják magukkal.

A *Z generáció*, vagyis az 1996 és 2010 között született fiatalok életét az internethez kötöttség határozza meg. Több médiumot fogyasztanak egyszerre, mellyel a figyelemmegosztásuk és a logikájuk, a kommunikációjuk, átalakult a korábbi generáció tagjaival szemben, azonban a pozitív tulajdonságok mellett megjelent a *“környezettől való elidegenedésük”*. Az internet mindennapos használata fontos tényezőjévé válik jellemük fejlődésének, offline személyiségük mellett párhuzamosan kialakul egy online identitás is, másképp élik meg családi, iskolai és kortárs kapcsolataikat, a velük való kommunikációjuk jelentős része az online térben valósul már meg. Kapcsolataikat egyszerre élik meg az offline és az online térben. Magánéletüket társasnak tekintik, a közösségi média különböző fórumain életüket a nyilvánossággal megosztják. „A mai generációk szülőiteinek különlegessége, hogy minden eddigénél inkább átlépték a globális, kulturális és szocio-gazdasági határokat. A globalizáció következtében a világ különböző pontjain élő fiatalok életét és magatartását, legyenek ausztrálok, franciák vagy magyarok ugyanazok az események, folyamatok és trendek befolyásolják” (Pais, 2013).

Fogalom meghatározás

A bullying kifejezés angol nyelvterületen Thomas Hughes 1856-ban megjelent, *Tom Browns's School Days* című regényének hatására vált használatossá a zaklatás egyik formájának megjelölésére. A kortárs bántalmazás tudományos vizsgálatának kezdete Olweus 1970-es évekbeli svéd kutatásaihoz kötődik. Olweus 1983-ban és 1993-ban írt munkáiban norvég és svéd nyelven a jelenséget mobbingnak és mobbningnak¹ nevezte. „A téma tudományos körülhatárolása, a fogalom tartalmának pontosítása a

tudományos életben viszonylag hosszú folyamat volt. A kezdeteknél jelen volt némi terminológiai bizonytalanság is” (Buda, 2015). Az angol nyelvű irodalom terjedésével Olweus kifejezéseivel szemben a bullying kifejezés használata, mint terminus technicus, kizárólagossá vált. A szónak országonként némileg eltérő értelmezési keretei vannak. A magyar nyelvben nincs megfelelő szó, ami teljes pontossággal vissza tudná adni a bullying szó jelentését. Ennek feloldásaként egyrésztől számos más országhoz hasonlóan a magyar nyelv is átvette az angol kifejezést, másrészt gyakran használják az Olweus magyar nyelven 1999-ben megjelent írásában² szereplő zaklatás kifejezést. Bár tartalmában kicsit mind eltér egymástól, a bullying kifejezésére a magyar irodalom használja a kipécézés, szekálás, rászállás, piszkálás, basáskodás és bántalmazás szavakat is (Buda, 2015). Monori Zsuzsanna Éva 2016-ban megjelent írásában a zaklatást tág értelemben véve egy nagyon széles halmaznak tartja, „s ezen belül helyezhetők el a büntetőjogi zaklatás kategóriájába tartozó – azaz a zaklatás különös részi tényállásába illeszkedő –, bűncselekményi szintű súlyosságot elérő, magasabb társadalomra veszélyességet is magukban hordozó cselekmények” (Monori, 2016). Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény 10. §-a alapján „zaklatásnak minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek a 8. §-ban meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása.” A zaklatás elkövetői az anonimitást és korlátlan hozzáférést kihasználva gyakran a telekommunikációs eszközök révén gyakorolják tevékenységüket. Tág értelemben a zaklatás kifejezéshez sorolható az elektronikus eszközök felhasználásával történő zaklatás, a cyberbullying is (Monori, 2016). A cyberbullying kifejezés magyar megfelelőjeként használják az online- vagy cyber megfélemlítés, internetes- vagy kiber zaklatás, internetes bántalmazás kifejezéseket is.

A tanulmány készítése során az Olweus féle bullying meghatározást vettem alapul, mi szerint „a diákok zaklatás vagy elnyomás éri akkor, ha ismétlődően és hosszú időn keresztül negatív cselekedetnek teszi ki egy vagy több más diák” (Olweus, 1999). Jelenleg nemzetközileg, és hazánkban

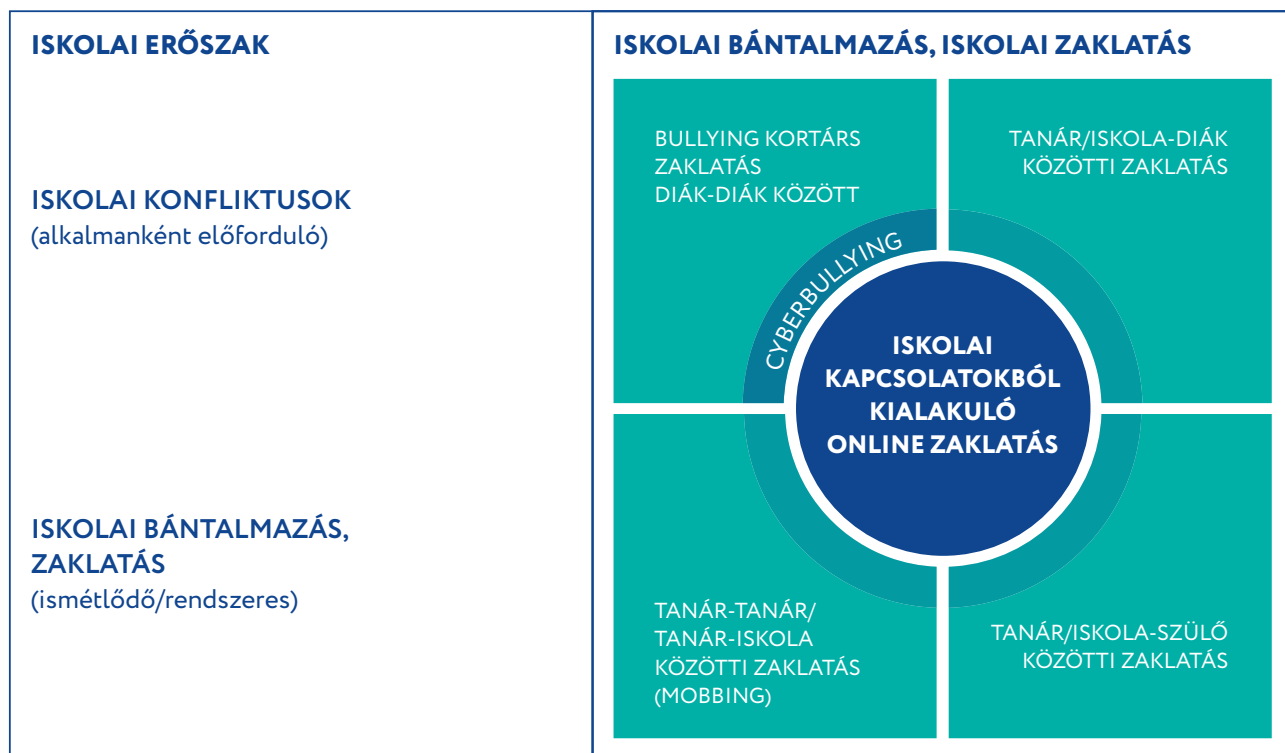
¹ Mai értelmezésében a mobbing a munkahelyi bántalmazás, munkahelyi terror jelenségére használt fogalom, mely előfordulhat a munkavállalók között és a munkáltató-munkavállaló között egyaránt (Bányai, Borusz, Bíró, 2016).

² Olweus magyar nyelvű írása 1999-ben jelent meg az Educatio folyóiratban, Az iskolai zaklatás címmel, Dudik Éva fordításában.

sincs egységesen elfogadott definíciója a cyberbullyingnak, így több publikáció értelmezését összesítettem írásomban a cyberbullying leírásaként. Olweus bullying meghatározásából kiindulva, **cyberbullying minden olyan ismétlődő ellenséges magatartási forma, amely során erőfölényben lévő iskoláskorú fiatalok gyengébb vagy gyengébbnek tűnő kortársaikat digitális eszközök és az internet használatával megfélemlíteni, megalázni, zaklatni, kiközösíteni, nevetség tárgyává tenni szándékoznak** (Domonkos, 2014; Hinduja, Patchin, 2015; Monori 2016) A fordításból adódó fogalmi eltérések miatt munkám során első sorban a cyberbullying kifejezést használom, de a magyar kutatásokban és publikációkban megjelenő széleskörű fogalomhasználat miatt, dolgozatomban megjelenik az online bántalmazás, internetes zaklatás, cyber megfélemlítés és ezek változatai is.

Tanulmányom során azt az álláspontot támogatom, hogy **az online zaklatás egy új bántalmazási forma, mely egy tágabb fogalom, aminek része a cyberbullying (internetes kortárs zaklatás) is.** Bár számos pontban hasonló

vonásokkal és jellemzőkkel rendelkezik, mint az offline zaklatás (például szerepkörök vagy a bántalmazást kiváltó okok), mégis inkább egy **a hagyományos bántalmazáshoz hasonló gyűjtőfogalomként értelmezem, ahol az offline típusok mellett új bántalmazási és zaklatási formák jelennek meg egy új szintéren.** Ennek ellenére nem lehet önállóan, az iskolai bántalmazástól elvonatkoztatva kezelni a kortárs online bántalmazást, vagyis a cyberbullyingo³, mivel az ebben a fejlődési szakaszban kialakuló társas kapcsolatok, melyek legtöbbször az internetes bántalmazás alapját is adják, az iskolákban alakulnak ki. A más kiskorúakat megcélzó, megalázó és megfélemlítő tizedserek általában olyan tizenévesek körében fordulnak elő, akik ismerik egymást az iskolából, a környékről vagy az iskola utáni tevékenységekből (Cohen-Almagor, 2018). A cyberbullying sajátos jellemzőiben rejlő eltérések miatt másfajta reakciót, beavatkozást és prevenciót igényel. Az intervenció és megelőzés egyik legfőbb, ha nem az egyetlen intézményi lehetősége az iskola. Az első ábrán szemléltetem az iskolában előforduló erőszak körébe tartozó fogalmak egymáshoz viszonyított helyét.

1. Ábra: Az iskolai erőszak és az iskolai bántalmazás típusai gyakoriság és szerepek alapján (Forrás: saját szerkesztés)

³ És azokat az online térben megvalósuló bántalmazási formákat, melyek az iskola tagjait érintik (iskolai dolgozók, tanárok, iskolai vezetők, szülők, diákok).

A fentebb említett definíciókat követve, gyakoriság alapján elkülönítem az iskolán belül megjelenő konfliktusokat a zaklatásoktól. A zaklatás típusait az iskolán belüli szerepek szerint osztottam szét. Amint említettem, az online bántalmazást külön gyűjtőfogalomnak tekintem, azonban az iskolán belüli kapcsolatokból kialakuló online zaklatást nem lehet az iskolai bántalmazástól függetleníteni, így az iskolai bántalmazás alá rendeltem, de különálló bántalmazási formaként, aminek vannak átfedései a többi bántalmazási formával is.

A cyberbullying sajátosságai és szereplői

A serdülőkora a gyermeki világból a felnőttkorba való átmenet kritikus periódusa. Az egyre inkább hálózatosodott világban a serdülők aktívan használják a közösségi oldalakat, a technológia könnyebbé vált használatával a jelenlegi korban a fiataloknak az internet kockázataival is szembe kell nézniük. Az internetes bántalmazás az egyik ilyen kockázat; világméretű jelenség és egyre növekvő társadalmi aggodalomra ad okot. Az internet nyújtotta anonimitás, valamint a kibertérben rendelkezésre álló korlátozott társadalmi és kontextusbeli utalások miatt a serdülők általában kevésbé tudatosítják magukban, hogy mások mit gondolnak viselkedésükről, ami nagyobb interperszonális konfliktusok esélyét eredményezheti. (Ang, 2015; Elsaesser et al., 2017; Cohen-Almagor, 2018). Mivel a serdülők nem képesek megfelelő módon mérlegelni és értékelni döntéseiket, hajlamosabbá válnak a kockázatos magatartásra. Előtérbe helyezik a rövid távú előnyöket és alábecsülik a hosszú távú kockázatokat, az online környezet növelheti ezt a veszélyt (Ang, 2015; Cohen-Almagor, 2018).

A hagyományos face-to-face bullyinggal szemben az internetes zaklatás egyik jellegzetessége a már korábban is említett anonimitás lehetősége. A bántalmazó gyakorlatilag névtelen maradhat, akár ideiglenes e-mail fiókok, hamis profilok, álnevek által, mely megnehezíti a bántalmazott számára az agresszorok személyazonosságának meghatározását. Az anonimitás veszélye továbbá, hogy a zaklató személy így látszólag mentesül a felelősség és a bántalmazott személyt ért károkkal való szembesülés alól, az elektronikus eszközök megszabadítják a társadalmilag elfogadott normáktól és viselkedésektől. További jellemzője a cyberbullyingnak, hogy kevesebb időt és energiát igényel, rövidebb idő alatt több embert elér. Nagy mértékben befolyásolja az egyén eszközkészlete,

internetes elérési lehetőségei, készségei, vagyis azok a fiatalok, akik képesek navigálni az elektronikus világban és olyan technológiát használnak, amely lehetővé teszi számukra a zaklatást, hatalmi helyzetben vannak az áldozattal szemben (Hinduja, Patchin, 2006). A gyors ütemű technikai fejlődés okán a szülők és gyermekeik között nagyobb generációs szakadék van, a legtöbb szülő nem az életvitel részeként gondol az okostelefonok és az internet használatára, hanem túlzott eszközfüggésként, így a bántalmazás kapcsán is megfelelő segítségkérés helyett az eszközök használatának korlátozásával próbálnak megoldást találni gyermekeik számára. Gyakori probléma, hogy nem látják saját gyermekük zaklatói magatartását, így képként a gyermekeik, mint a zaklatás potenciális áldozatai jelennek meg előttük, figyelmen kívül hagyva az anonimitás és a globalizáció hatásaira átalakult csoportdinamikát (Dehue et al., 2008).

Az online zaklatás a közösségi portálokon túl, magán chatszobákban, beszélgetésekben, e-maileken keresztül, valósulhat meg, privát jellegük miatt e beszélgetések számottevő része cenzúra és külső megfigyelés, tartalomszabályozás nélkül marad (Hinduja, Patchin, 2006).

A cyberbullying formái:

- kiközösítés (exclusion)
- rágalmozás (defamation)
- hírnév rontása (denigration)
- „lángháború” (flaming)
- személyiség ellopása (impersonation)
+ (catfishing – társkeresők)
- kibeszélés (outing)
- „trükközés”, online zaklatás, követés (cyberstalking)
- online fenyegetés (cyberthreats)
- sexting

A cyberbullying lehet például sértő e-mailek vagy szöveges üzenetek küldése; sértések, chatszobák vagy azonnali üzenetküldés révén; fotók vagy videók megosztása mobilon vagy interneten; kizárás a közösségi hálózatokból, vagy mások hitelesítő adatainak és személyazonossági adatainak kihasználása (Menesini, Spiel, 2012).

“A kutatók számára már a 90-es években világossá vált, hogy a zaklatás lényegét tekintve társas jelenség [...] A zaklatás tehát nem csupán két embert – a zaklatót és az áldozatot – érintő történés, hanem olyan esemény, amelybe az egész kö-

zösség bevonódik; még azok is, akik „nem csinálnak semmit”. (Buda, 2015). Wendy M. Craig és Debra J. Pepler 1997-ben megjelent *Observations of Bullying and Victimization in the School Yard* című tanulmányukban rámutattak, hogy a zaklatás az esetek 85%-ában kortárs szemlélők jelenlétében zajlik. A cyberbullying szereplői, a szereplők jellemzői és a köztük fennálló kapcsolat dinamikája közel azonosak a hagyományos bántalmazáshoz, számottevő különbség a szereplők típusainak arányában van. Közvetlen szereplők az áldozat(ok), a zaklató(k), a zaklató(ka)t támogató segítők és az áldozat oldalán álló védelmező(k). A zaklatás indirekt résztvevői a megerősítő(k) és a szemlélő(k) (Buda et al., 2008; Körmendi, Szklenárik, 2014). Nagyon ritka, hogy egy fiatal iskolás éve során csak egy szerepkörben mutakozzon, így érdemes megemlíteni olyan kevert típust is, mint a zaklató áldozatok. *„Az iskolai zaklatást a korai években inkább indulatból követik el, de az idősebb zaklató inkább „hideg fejjel” cselekszik: a zaklatás tehát idővel alapvető társas stratégiává válik; a szerepek – az áldozat is – egyre inkább rögzülnek”* (Buda et al., 2008). A legtöbb esetben egyéni aktorok befolyásolják azt, hogy ki milyen szerepet kap egy bántalmazás során, azonban vannak általános tendenciák, tulajdonságok melyek kockázati tényezőként előrevetíthetők, hogy egy adott fiatal zaklatóvá vagy bántalmazottá válhat.

Az áldozatokra jellemző az alacsony önértékelés, a szociális izoláció, eltérő testi adottságok (pl. bőrszín, testalkat stb.), kortárs közösségen belüli alacsony népszerűség, hiányos szociális készségek (Nagy et al., 2012). Az áldozatok *„nem tudnak megbirkózni az óvodai, iskolai társas élet konfliktusos helyzeteivel. Nem megfelelő válaszaik rögzülnek, és egyben bátorítják a zaklatókat. A bántalmazás miatt szorongásuk nő, elszigeteltségük fokozódik – kialakul az áldozati szerep ördögi köre”* (Buda et al., 2008).

A zaklatók egyik fő jellemzője, hogy fontos számukra a szociális hatalom. Fizikai bántalmazás esetén az agresszorok általában fizikailag erősebbek, magasabbak és testesebb alkatúak, empátiájuk gyenge, pozitívan értékeli az erőszakot. Sok esetben a bántalmazók családjában hiányzik a gyermekre való odafigyelés, és gyakran előfordul a családon belüli bántalmazás is. Ebből adódóan a zaklatókban torzult kép alakul ki a társas kapcsolatok működéséről (Nagy et al., 2012). A társas manipuláció szinten kiemelten fontos a bántalmazó számára. Direkt vagy fizikai bántalmazás mellett beszélhetünk indirekt

agresszióról is. Az ilyen típusú „indirekt/kapcsolati zaklató gyakran népszerű, magas szociális intelligenciával rendelkező személy, aki kitűnően tudja manipulálni a kortársait” (Buda et al., 2008).

A zaklatások egy részénél kialakult egy vegyes típus, a zaklató áldozatok szerepköre, akiket Olweus korábban provokatív áldozatoknak nevezett. Az ilyen típusú fiatalok egyszerre zaklatók és áldozatok is, de személyes tulajdonságaikban és családi kapcsolataikban eltérnek mindkét csoporttól. Gyenge pszichoszociális funkcióik vannak, a kortársaik általában elutasítják őket, önértékelési gondokkal küzdenek. A többi típussal ellentétben *„magasabb érzelmi distresszt élnek át, és komolyabb társas és viselkedési alkalmazkodási problémákkal küzdenek”* (Buda, 2015).

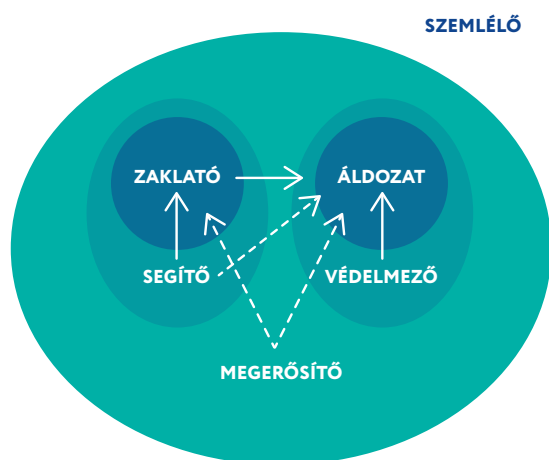
Korábban „nézőknek” nevezték a zaklatás többi szereplőjét. Ma már tudjuk, hogy ez a kör is differenciáltabb. A kívülállók három módon tudnak kapcsolódni a zaklatás folyamatába. A segítő a zaklatót támogatja közvetlen vagy közvetett módon és a bántalmazó nézeteivel ért egyet, segíti a zaklatás eszközeit vagy bátorítja a bántalmazót. Ezek a személyek vagy a zaklatóhoz hasonló beállítottságúak vagy stabil, kialakult önértékelés híján hajlamosak a konformizmusra, így részesülni szeretnének a zaklató

támogatása által közvetett módon a zaklatásból származó szociális hatalomból (Nagy et al., 2012). Számos esetben *“az áldozattá válástól való megmenekülés hatékony módszere a zaklató viselkedésének pozitív megerősítése és az áldozat telkerülése, megvetése, esetleg bántalmazása”* (Körmendi – Szklenárik, 2014). Megerősítő passzív szemlélőként, de szintén a zaklató oldalát képviseli, szimpátiát érez a bántalmazó eszközei és célja iránt, jelenlétével kifejezi álláspontját, de nem vesz részt aktívan a bántalmazásban.

Az iskolai zaklatás és az internetes zaklatás prevenciója során is erősíteni kell a védelmező szerep fontosságát. A védelmezők azok, akik közvetlenül és közvetve egyaránt az áldozatot támogatják a zaklatással és a bántalmazóval szemben. A védelmező fiatalok emocionálisan stabilak, magas empátiával rendelkeznek, és legtöbb esetben magas a szociális státuszuk a kortárs közösségben, ami megvédi őket a bántalmazóval és a zaklatással szemben. Az anyához való kötődés és vele való szoros és biztonságos kapcsolat hatással lehet olyan tulajdonságok kialakulására, melyek segítik a beavatkozást az áldozat oldalán zaklatási helyzetekben (Körmendi – Szklenárik, 2014).⁴

A kívülállók legszélesebb körét a *“tétlen”* szemlélők alkotják, akik nem foglalnak állást a zaklatás során. Több motiváció is állhat az ilyen passzív viselkedés mögött. Lehet a szemlélő diák közömbös a történések iránt, lehet, hogy csak szeretne kimaradni a zaklatási folyamatokból vagy nem tudja eldönteni, hogy mit kezdjen az adott helyzetben (Buda, 2008). A zaklatás szereplőit és a köztük lévő dinamikát a 2. ábrán szemléltetem.

2. ábra: A bántalmazás szereplői és kapcsolatai
(Forrás: Buda, 2008; Körmendi; Szklenárik, 2014 alapján saját szerkesztés)

Az ábrán látható zöld nyilak jelzik a támogató kapcsolatot és annak irányát. A segítő aktívan támogatja a zaklatót, a védelmező közvetlenül segíti az áldozatot. A megerősítő jelenlétével és attitűdjével passzívan támogatja a zaklatót. A piros nyilak a negatív kapcsolatot és annak irányát mutatják. A zaklató bántalmazza a zaklatót, a segítő nem főszereplőként, de a zaklatót segítve szintén az áldozat ellen van, a megerősítő passzív résztvevőként szintén az áldozattal szemben helyezkedik el a zaklatás során. A szemlélő részvételének a zaklatás során nincs kapcsolata a többi szereplővel. Cyberbullying során ugyanúgy van egy vagy kevés számú áldozat, kiinduló pontként egy vagy kevés számú bántalmazó, de a hagyományos bántalmazással szemben sokkal többen vannak a bántalmazót segítők és megerősítők, illetve az online tér lehetőséget ad arra, hogy számtalan szemlélője legyen a zaklatásnak. A védelmezők szerepének aránya is növekedhet a cyberbullying során (pl. pozitív, az áldozatot támogató üzenetek által), de legtöbb esetben az online bántalmazás során a védelmező szerepe sokkal gyengébb, mint a hagyományos esetben.

Az internetes zaklatás és az iskolai bántalmazás áldozatai között nagy az átfedés. Az iskolai és online bántalmazás a serdülők körében gyakori, számos egészségügyi kockázattal, magatartási problémával, szuicid hajlammal, negatív iskolai tapasztalatokkal társul. A zaklatást ért fiatalok számos negatív érzelmi élményről számolnak be: szomorúság, csökkent önértékelés, zavartság, félelem, öngyilkossági gondolatok, harag, düh, fájdalomérzés, magány, tehetetlenség. A longitudinális tanulmányok azt mutatják, hogy a zaklatásnak való kitettség előre jelzi a felnőttkori pszichoszociális és mentális egészségügyi problémákat, szuicid gondolatokat és az önkárosító magatartást serdülőkorban, valamint a bűnözést és más társadalmi problémákat felnőttkorban (Due et al., 2019).

Az internet lehetőséget ad a kapcsolattartásra és kapcsolatépítésre, azonban az interperszonális kapcsolatok online térben való helyettesítése erősíti a magányosságot, elzártság és izoláltság érzetét. A fizikai kontaktust nem, vagy csak alig megélő internethasználók gyakrabban nyílnak meg az online térben társaiknak, könnyebben adják ki titkaikat, így sok esetben védtelenebbek is másokkal szemben. (Hinduja, Patchin, 2013; Galán et al., 2018).

⁴ Ez is azt jelzi, hogy a prevenció programok kialakításakor a szülőknek is fontos szerepe van a zaklatás megelőzésére irányuló munkafolyamatokban.

Az online magatartással és az internetes zaklatással kapcsolatos jelenlegi kutatások azt sugallják, hogy a depresszióban szenvedő emberek (mind az elkövetők, mind az áldozatok) inkább az online társadalmi interakciót részesítik előnyben. (Bowler, Knobel, 2014). Bár a mai fiatal generációkban a „barát” szó fogalma átalakult és így a közösségi oldalakon szerzett barátok száma a hagyományos értelemben vett barátok számának sokszorososa, az online barátságok minősége mégis rosszabb, mint a valóságban megélt kapcsolatok intenzitása, vagyis „az internetes kommunikáció minősége rosszabb, mint az interperszonális interakción alapuló kommunikáció minősége” (Galán et al., 2018).

Nemzetközi és hazai bullying és cyberbullying prevenciók gyakorlatok

Számos sikeres antibullying program működik a világon. Ezeknek a programoknak egy részét ki lehet terjeszteni az internetes zaklatásra is jelentős változtatások nélkül. Egyértelműen az online bántalmazást be kell építeni a programok alkotóelemeibe, mint például az egész iskolában alkalmazott zaklatásellenes politikákba, valamint a figyelemfelkeltő és tanterv-alapú tevékenységekbe. A sikeres hagyományos zaklatásellenes program egyik legjobb példája a finnországi KiVa program⁵, ami magában foglalja a számítógépes osztálytermi tevékenységeket is. Noha a programot elsősorban a tradicionális megfélemlítés megelőzésére tervezték, az eddigi értékelések azt mutatják, hogy a KiVa ugyanolyan hatékonyan csökkenti az internetes zaklatást, mint a zaklatás hagyományos formáit. A zaklatással foglalkozó programok alapvető feladatnak tartják, hogy a zaklató megértse tette negatív hozadékait. Ez különös jelentőséggel bírhat az internetes zaklatás kontextusában a hagyományos zaklatással szemben. Slonje és szerzőtársai (2013) megvizsgálták a diákok méltatlanság érzésének különbségét mások megfélemlítése után. Azok 70%-a, akik hagyományosan zaklattak másokat, tettük után megbánást éreztek, miközben azoknak, akik interneten zaklatták társaikat, csak 42%-uk számolt be ugyanerről. Azon tanulók esetében, akik nem éreznek megbánást azért, amit csinálnak, kevesebb az empátia kialakulásának esélye (Slonje et al., 2013).

A Safer Internet Program az Európai Bizottság által indított projekt, melynek célja, hogy a gyermekek, szülők, tanárok és döntéshozók számára információt nyújtson a biztonságos internethasználatról. Ezt Magyarországon az 1990 óta működő Nemzetközi Gyermekekmentő szolgálat működteti. Rendezvényekkel, ingyenes előadásokkal, kampányokkal, konferenciákkal mutatja be a társadalom számára az internethasználat veszélyeit és felhívja a figyelmet a tudatos online médiafogyasztásra, a prevencióra és azokra az eszközökre, melyekkel a világháló veszélyeit el lehet kerülni. A Safer Internet Program része a Biztonságos Internet Hotline működtetése. A weboldal elsődleges célja, hogy az online térben fellelhető illegális, jogsértő és a gyermekek egészséges fejlődésére káros tartalmakat a lehető legrövidebb idő alatt eltüntessék az internetről. Ezekről a tartalmakról bejelentést is lehet tenni (Safer Internet Program honlapja).

A magyar jogszabályozás lehetőséget biztosít arra, hogy a cyberbullying bűncselekménynek minősüljön. Monori Zsuzsanna szerint a négy általános feltétel együttes fennállása esetén az elkövető online zaklatói magatartása büntetőjogi felelősséget vonhat maga után:

1. *A magatartás tényállásszerű legyen (és súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg).*
2. *Az elkövető a büntethetőségi korhatárt elérte (tizennegyedik életévét betöltötte).*
3. *A sértett (jogosult) joghatályos magánindítványát előterjesztette.*
4. *A bűncselekmény elkövetése a büntetőeljáráásban bizonyítható (nem minősítési, de büntetőjogi felelősség megállapításához elengedhetetlen feltétel)” (Monori, 2016).*

Az internetes zaklatás és a gyermekek jogai közötti kapcsolat felismerése előre mozdította a jelenség csökkentésére adott hatékony válaszok megfogalmazásához szükséges kritikus perspektívát. Ez a perspektíva lehetővé teszi számunka, hogy felismerjük, az internet, az okostelefonok és más digitális médiaeszközök számos oktatási előnyt biztosíthatnak a gyermekek és fiatalok számára (tudáshoz, információhoz, kikapcsolódáshoz, szocializációhoz és társakkal való beilleszkedés érzésé-

⁵ A név kettős értelemben jelzi a program tartalmát: egyrészt finnül azt jelenti: „kedves, barátságos, kellemes”, másrészt a „Kiisaamista Vastaan” kifejezésből képzett mozaikszó, ami annyit tesz: bántalmazás ellen” (Jármí et al., 2012).

hez nyújt hozzáférést). Ezen előnyök támogatása mellett szükséges a nem megfelelő digitális magatartás okozta károkat kezelni. A gyermekek bántalmazása, ideértve az internetes zaklatást is, jelentős és egész életre ható fizikai és mentális problémákat tud okozni, valamint számos más személyes és társadalmi következménnyel jár, mint az áldozatok, mind az elkövetők oldalán (Bernstein, 2012).

A Gyermekek Számára Biztonságos Internetszolgáltatás megteremtéséről, a tudatos és értékteremtő internethasználatról és Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiájáról szóló 1488/2016. (IX. 2.) Kormányhatározattal a kormány lépést kívánt tenni afelé, hogy a gyermekek tudatos és értő internethasználóvá válhassanak. A 2016-ban elfogadott Digitális Gyermekvédelmi Stratégia (DGYS) „tudatosítás és médiaműveltség pillérének elérni kívánt célja annak megteremtése, hogy az érintettek felelősen és tudatosan éljenek a technológia adta lehetőségekkel. A biztonságos internetezéssel kapcsolatos tudatosítás ahhoz szükséges, hogy elkerülhetőek – illetve legalábbis csökkenthetőek – legyenek a gyermekek és fiatalok egészségére leselkedő veszélyek, káros hatások. A tudatos internethasználat tehát magában foglalja egyfelől az online világban rejlő lehetőségek lehető legnagyobb mértékben történő kihasználásának képességét, valamint az ennek során felmerülő lehetséges veszélyek, kockázatok ismeretének és felismerésének készségét egyaránt. A médiatudatosság mindezeket túl kiterjed az internet biztonságos használatát

lehetővé tevő védelmi megoldások, illetve a sérelmes helyzetek nem várt bekövetkezése esetén igénybe vehető eszközök, intézmények létének, elérésének ismeretére is” (DGYS, 2016).

2018-ban a kormány a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 2/2018. (I. 18.) EMMI rendeletmódosításával bevezette a kötelező iskolai szociális munkát, óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás néven. A rendelet 25. §-a szerint „(1) Az óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében a szociális segítő munka eszközeivel támogatást nyújt a köznevelési intézménybe járó gyermeknek, a gyermek családjának és a köznevelési intézmény pedagógusainak. (2) Az óvodai és iskolai szociális segítő egyéni, csoportos és közösségi szociális munkát végez, valamint gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat lát el.” A 26. § 3. bekezdése szerint „az óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás nyújtása a miniszter által jóváhagyott módszertan alapján folyik.” Azonban ez a módszertan részleteiben nem tér ki a kortárs és internetes bántalmazás prevenciós foglalkozásainak felépítésére.

A gyermekek védelmében az állami beavatkozások mellett megjelennek a civil szféra ártalomcsökkentő programjai is. A Kék-Vonal Gyermekkrízis Alapítvány fő célja, hogy biztosítsa az ENSZ által megfogalmazott gyermeki jogokat Magyarországon, segítse a bajba jutott gyermekeket és fiatalokat. 116-111-es telefonszámon érhető el a Lelkiségegy-Vonala, és a 116-000 az Eltűnt Gyerekek Vonala, mely ingyenesen hívható 0-24 órában, továbbá online tanácsadást is nyújtanak a honlapon található EMIL levelezőrendszer és a chat szoba segítségével. Az online szolgáltatás anonim, külföldről is elérhető a gyermekek számára. Az Alapítvány igyekszik a szülőknek is tájékoztatást és útmutatást adni, hogy miként ismerhetik fel, ha gyermekük bajba került, illetve hogyan próbáljanak gyermekeikkel kommunikálni a biztonságos internethasználatról, ezzel megelőzve a bántalmazás és zaklatás lehetőségét. A Kék Vonal nem csak a kortársbántalmazással foglalkozik, minden gyermekeket ért bántalmazás és visszaélés esetén segítséget lehet tőlük kérni. Az Alapítvány működteti az Európai Bizottság Safer Internet Plus Programjának segélyszolgálatát. Segítséget nyújtanak gyermekeknek és szülőknek a káros és veszélyes internetes tartalmak

kiszűréséhez és letiltásához (Kék-Vonal Gyermekkrízis Alapítvány honlapja).

Az iskolai erőszak megszüntetése és megelőzése érdekében szükséges törvénymódosításokról szóló 2020. évi LXXIV. törvény és az iskolaőrök működéséről szóló 27/2020. (VII. 17.) BM rendelet hatályba lépésével a magyar állam lépést kívánt tenni afelé, hogy korlátozza, megszüntesse a nevelési-oktatási intézményekben megjelenő bántalmazást és erőszakot az iskolaőrök jelenléte és intézkedései által. Az iskolai erőszak elleni ilyen formájú fellépés számos szakmai vitát eredményezett. Az első benyomások az iskolaőrök működéséről az online sajtóban vegyesek, van, ahol örülnek a jelenlétüknek és pozitív változást látnak az érintett iskolák légkörében, mások feleslegesnek tartják a munkájukat és úgy vélik az iskolai erőszak és bántalmazás nem csökkent, csupán más színteret kapott (iskola előtt, intézményhez közeli buszmegállóknak, online téren stb.). Arról egyelőre nincs információ, hogy a cyberbullyingot az iskolaőrök milyen módon tudják kiszűrni munkájuk során, és milyen eszközrendszerrel tudnak fellépni ellene.

A cyberbullying a segítő szándékú felnőttek (elsősorban szülők, pedagógusok, szakemberek) számára gyakran rejtett marad. Az online bántalmazás kutatása még friss terület, számos kontextusában még nem vizsgált jelenség. Kutatással szeretnék hozzájárulni a problémakör feltérképezéséhez, az ismeretek bővítéséhez, a cyberbullying prevenciós és intervenciós lehetőségei hatékonyságának növeléséhez. A kutatással szeretném felhívni a figyelmet egy, az online világ terjedése miatt növekvő jelenségre az oktatási, nevelési és gyermekvédelmi intézmények és a törvényhozók számára, melynek megelőzését és megfelelő kezelését kiemelkedőnek tartom a gyermekek egészségés fejlődéséhez.

Konklúzió

A technológia fejlődése és olyan kulcsfontosságú innovációk, mint például az internet, örökre megváltoztatták az emberek interakcióját. Noha ezek az eszközök lehetővé tették az emberiség számára, hogy számos területen nagyobb előrelépést tegyen, de hozzájárultak a bűncselekmények formáinak változatosabbá és elterjedtebbé válásához is. Bár a zaklatás és az internetes zaklatás formai és technikai szempontból gyakran hasonló, sok a különbség is köztük. A hagyományos

zaklatással ellentétben az internetes zaklatás lehetővé teszi az elkövető számára, hogy számítógépe mögé rejtse személyazonosságát. Ez a névtelenség megkönnyíti az elkövető számára az áldozatra mért „ütéseket” anélkül, hogy látnia kellene az áldozat fizikai válaszát.

A hagyományos zaklatással foglalkozó programokat gyakran ki lehet terjeszteni az internetes zaklatás kezelésére is. Ezen túlmenően ki lehet használni az új technikai fejlesztéseket és ki lehet dolgozni az internetes zaklatás konkrét beavatkozásait (például filmekkel, tájékoztató broszúrákkal és weboldakkal), de ezek a beavatkozások még gyerekcipőben járnak (Slonje et al., 2013).

Az internet életvitelszerű használatával az addig ismert deviáns viselkedésformák egy része átalakult, így megjelent a hagyományos bántalmazás online formája is a cyberbullying. Az eddigi kutatások kis százaléka foglalkozott csak azzal, hogy a társadalmi státusz milyen befolyással van a cyberbullying kialakulására, és első sorban a bántalmazott felől közelítették meg a kérdést, holott sokszor az elkövető is áldozat. Az eddigi eredmények azt bizonyították, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek hatással vannak a bántalmazások kialakulására, erősítik az áldozattá válás lehetőségét. Ugyanez a tendencia látható a társadalmi- és a digitális egyenlőtlenség és a cyberbullying között is.

Az internet gyors mértékű penetrációjával fontos a digitális megosztottság és a cyberbullying vizsgálata, prevenciós és ártalomcsökkentő programok létrehozása és a fiatal korosztály kritikus, elemző gondolkodásának kialakítása, hogy megfelelően ki tudják szűrni a valós tartalmakat az online téréből folyamatosan érkező információáradatból.

Felhasznált irodalom

- Ang, R. P. (2015): Adolescent cyberbullying: A review of characteristics, prevention and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 25, 35-42.
- Bányai G., Boruzs K., - Bíró K. (2016): A munkahelyi mobbing kezelésének jogi vetületei. The legal aspects and challenges of managing workplace mobbing. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 1(1), 1-9. https://www.researchgate.net/publication/306042059_A_munkahelyi_mobbing_kezelesenek_jogi_vetuletei (Letöltés dátuma: 2020.12.29.)
- Bernstein, M. M. (2012): Bullying and cyberbullying: two sides of The same coin. UNICEF Canada, Toronto, 21. http://www.unicef.ca/sites/default/files/imce_uploads/TAKE%20ACTION/ADVOCATE/DOCS/cyberbullying_submission_to_senate_committee.pdf (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Bowler, L.; Knobel, C. P., - Mattern, E. (2014): From Cyberbullying to Well-Being: A Narrative-Based Participatory Approach to Values-Oriented Design for Social Media. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(6), 21 p. <https://tinyurl.hu/7wm3/> (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Buda M., Kőszeghy A., - Szirmai E. (2008): Iskolai zaklatás – Az ismeretlen ismerős. *Educatio*, 17(3), 373-386.
- Buda M. (2015): Az iskolai zaklatás. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 264
- Cohen-Almagor, R. (2018): Social responsibility on the Internet: Addressing the challenge of cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 39, 42-52.
- Cook, S. (2019): Cyberbullying facts and statistics for 2016-2019. <https://www.comparitech.com/internet-providers/cyberbullying-statistics/> (Letöltés dátuma: 2020.01.17.)
- Craig, W. M., - Pepler, D. J. (1997): Observations of Bullying and Victimization in the School Yard. *Canadian Journal of School Psychology*, 13(2), 41-60. <https://www.mac-cura.ca/download%20docs/Papers%20for%20Site/Bullying/Craig,%20&%20Pepler.1997.pdf> (Letöltés dátuma: 2021.01.07.)
- Dehue, F., Bolman, C., - Völlink, T. (2008): Cyberbullying: Youngsters' Experiences and Parental Perception. *CyberPsychology & Behavior*, 11(2), 217-223. https://www.researchgate.net/publication/5431130_Cyberbullying_Youngsters'_Experiences_and_Parental_Perception (Letöltés dátuma: 2021.01.10.)
- Domonkos K. (2014): Cyberbullying: Zaklatás elektronikus eszközök használatával. *Alkalmazott pszichológia*, 14(1), 59–70.
- Due, P., Damsgaard, M. Trab, R., Mette, H., - Bjørn E. (2019): Trends in Social Inequality in Exposure to Bullying at School 1994-2018. *Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 32(1), 1-7. <http://journaljesbs.com/index.php/JESBS/article/view/30160/56589> (Letöltés dátuma: 2020.01.10.)
- Elsaesser, C., Russel, B., Mccauley O. C., - Patton, D. (2017): Parenting in a digital age: A review of parents' role in preventing adolescent cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 35, 62-72.
- Galán A., Rákó E., - Szabó Gy. (2018): A virtuális világ veszélyei és a gyermekvédelem aktuális kérdései. *Különleges bánásmód*, 4(4), 61-72.
- Hinduja, S., - Patchin, J. W. (2006): Bullies Move Beyond the Schoolyard A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Hinduja, S., - Patchin, J. W. (2013): Social Influences on Cyberbullying Behaviors Among Middle and High School Students. *Journal of Youth and Adolescence volume*, 42, 711–722
- Hinduja, S., - Patchin, J. W. (2015): Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying. Corwin, California, 311
- Jármi É., Péter-Szarka Sz., - Fehérpataky B. (2012): A KiVa-progtam hazai adaptálásának lehetőségei. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 23. http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/kiva_adaptacios_tanulmany.pdf (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Kék-Vonal Gyermekkrízis Alapítvány honlapja <http://www.kek-vonal.hu/index.php/hu/> (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Körmendi A., - Szklenárik P. (2014): A szemlélők szerepe az iskolai zaklatásban. *Alkalmazott pszichológia*, 14(2). 105-121.
- Lowry, P. B., Zhang, J., Wang, C., - Siponen, M. (2016): Why Do Adults Engage in Cyberbullying on Social Media? An Integration of Online Disinhibition and Deindividuation Effects with the Social Structure and Social Learning Model. *Information Systems Research*, 27(4), 962-986. Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája <https://2015-2019.kormany.hu/download/6/0e/c0000/Magyarorsz%C3%A1g%20Digit%C3%A1lis%20Gyermekv%C3%A9delmi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf> (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Menesini, Ersilia, Spiel, Christiane (2012): Introduction: Cyberbullying: Development, consequences, risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 163-167.
- MONORI Zs. É. (2016): Zaklatás-e a cyberbullying? Az internetes zaklató magatartások büntetőjogi szankcionálásának dilemmái. *In Medias Res*, 5(2), 246-261. <http://media-tudomany.hu/wp-content/uploads/sites/13/2017/11/media-tudomany-zaklatas-e-a-cyberbullying-cikk-125.pdf> (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)

Nagy I., Körmendi A. - Pataky N. (2012): A zaklatás és az osztálylégkör kapcsolata. *Magyar Pedagógia*, 112.

Olweus, D. (1999): Iskolai zaklatás. *Educatio*, 8(4), 717-739.

Pais E. R. (2013): Alapvetések a Z generáció tudomány kommunikációjához – tanulmány). Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 20. https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/szervezet/intezetek/mti/pais_alapvetések_a_z_generacio_tudomany-kommunikaciojahoz_-_tanulmany_2013.pdf (Letöltés dátuma: 2020.10.27.)

Safer Internet Program honlapja <https://saferinternet.hu/> (Letöltés dátuma: 2021.01.10.)

Samara, M., Burbidge, V., El Asam, A., Foody, M., Smith, P. K., - Morsi, H. (2017): Bullying and cyberbullying: Their legal status and use in psychological assessment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(12), 1449. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5750868/> (Letöltés dátuma: 2021.03.27.)

Sankowski, D. (2017): A new global campaign to address cyberbullying. UNESCO honlapja: http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/a_new_global_campaign_to_address_cyberbullying/ (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)

Slonje, R., Smith, P. K., - Frisén, A. (2013): The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29, 26-32.

Soares, S., Brochado, S., Barros, H., - Fraga, S.: Does Cyberbullying Prevalence Among Adolescents Relate With Country Socioeconomic and Development Indicators? An Ecological Study of 31 Countries. *Violence and Victims*, 32(5) https://www.researchgate.net/publication/319138523_Does_Cyberbullying_Prevalence_Among_Adolescents_Relate_With_Country_Socioeconomic_and_Development_Indicators_An_Ecological_Study_of_31_Countries (Letöltés dátuma: 2020.01.11.)

Tippett, N., - Wolke, D. (2014): Socioeconomic Status and Bullying: A Meta-Analysis. *Am J Public Health*, 104(6), 48-59. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4061998/> (Letöltés dátuma: 2021.01.10.)

Vivolo-Kantor, Alana M., Martell, Brandi N., Holland, Kristin M. - Westby, Ruth (2014). A systematic review and content analysis of bullying and cyber-bullying measurement strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 423-434.

2/2018. (I. 18.) EMMI rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet módosításáról

2020. évi LXXIV. törvény az iskolai erőszak megszüntetése és megelőzése érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról

27/2020. (VII. 17.) BM rendelet az iskolaőrökről

